

¹⁵ Там само. – С. 320–344.

¹⁶ Летопись событий в Юго-Западной России в XVII в. в 4 т. / Сост. С. Величко / Под ред. И. О. Самчевского. – К.: Типография Федорова, 1864. – Т. 3. – 584 с. – С. 140.

¹⁷ *Багалей Д. И.* Материалы для истории колонизации и быта Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губ. – Харьков: Типография К. Л. Счасни, 1890. – 438 + XV с. – С. 44.

¹⁸ *Смолій В., Степанков В.* Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 pp.) – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 447 с. – С. 77–78.

¹⁹ *Багалій Д. І.* Історія Слобідської України / Передмова, коментар В. В. Кравченка; Художник, упоряд. іл. В. О. Ріяка. – Х.: Основа, 1991. – 256 с. – С. 67.

Резюме

Худояр Л. В. Становлення принципу рівності у правовій ідеології українського козацтва наприкінці XVI – у першій третині XVII століття.

Досліджено становлення принципу рівності у правовій ідеології українського козацтва наприкінці XVI – у першій третині XVII століття. Вивчено причини становлення та розкрито особливості змісту принципу рівності у правовій ідеології козацтва.

Ключові слова: принцип рівності, українське право, рівноправність, правова ідеологія козацтва.

Резюме

Худояр Л. В. Становление принципа равенства в правовой идеологии украинского казачества в конце XVI – в первой трети XVII столетия.

Исследовано становление принципа равенства в правовой идеологии украинского казачества в конце XVI – в первой трети XVII столетия. Изучены причины становления и раскрыты особенности содержания принципа равенства в правовой идеологии казачества.

Ключевые слова: принцип равенства, украинское право, равноправие, правовая идеология казачества.

Summary

Hudoyar L. Formation of the principle of equality in the legal ideology of Ukrainian Cossacks at the end of XVI – the first third of the XVII century.

Investigated the formation of the principle of equality in the legal ideology of Ukrainian Cossacks at the end of XVI – the first third of the XVII century. Explored the reasons for the formation and cleared up the content of the principle of equality in the legal ideology of the Cossacks.

Key words: the principle of equality, Ukrainian law, equality, the legal ideology of the Cossacks.

Отримано 16.09.2013

УДК 340.1

В. П. ШАГАНЕНКО

*Володимир Петрович Шаганенко, аспірант
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України*

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРАВА

Дискусії з питань розбудови системи права не привели до єдиного розуміння структури права: це пояснюється відсутністю основних принципів, про які згадував у своїй праці О. Шебанов¹. Інтегративним елементом у системі права, як зазначає М. Савчин, виступають принципи права. Принципи права є найважливішою частиною усього, «базовими нормативно-керівними засадами (імперативними вимогами)», що визначають загальну спрямованість правового регулювання суспільних відносин². З нормативістської позиції принципи права не містять ряду ознак правової норми, що пояснюється специфікою їх місця у системі права. За своїм сутнісним змістом принципи права консолідують систему права, являють собою основу права, пронизують всі його елементи. Відповідно до загальних принципів права тлумачаться норми права та формується каркас правових сфер, галузей та інститутів. Вихідні нормативно-керівні начала забезпечують суттєвий, стійкий, регулятивний правовий зв'язок між різними нормами права та іншими нормативними приписами, служать основним засобом для орієнтури в правотворчості, систематизації, інтерпретації та реалізації права. У випадку виявлення невідповідності правових приписів, норм принципам права останні повинні інтерпретуватися через призму принципів права або приводитися у відповідність до них. Така інтегративна, пронизуюча властивість принципів права визначає їх системоутворюючий характер у системі права.

Використовуючи все позитивне, що було вироблено юридичною наукою з даної проблеми, можна запропонувати наступну систему принципів, що формують систему права та її структуру: принцип єдності класифікаційних критеріїв системи права; принцип взаємовиключення елементів системи права; виділення базису системи права; виділення підсистем приватного й публічного права; виділення підсистем регулятивних і охоронних галузей права.

Принцип єдності класифікаційних критеріїв системи права

Єдність системи права, як зазначають автори підручника «Загальна теорія держави і права»³ зумовлюється тим, що: право як цивілізаційний феномен ґрунтується на єдиних визначальних загальнолюдських принципах гуманізму і справедливості. Останні є утворюючим островом права, визначають його головний зміст, а нормативні приписи, що суперечать цим принципам, не вважаються правовими; будь-які норми та принципи права спираються на однакове ставлення до них з боку держави: вона їх встановлює, підтримує і готова до застосування заходів державного примусу за їх порушення; соціальний зміст права визначається системою органічно єдиних, взаємопов'язаних матеріальних, соціальних, культурних, ідеологічних та інших умов життя суспільства. На думку М. Байтіна, «якісна однорідність і автономія певних сфер (груп) суспільних відносин зумовлюють особливості і відому відособленість регулюючих їх правових норм, які у своїй сукупності складають галузь права». Зазначимо, що відносини між суб'єктами як об'єктивне явище взаємозалежне із системою права тільки за допомогою закріплення його змісту в нормі права. З'ясування цього питання доцільніше почати з виділення структури правовідносин, з таких елементів, як суб'єкт, об'єкт і зміст правовідносин.

Суб'єкт правовідносин – особа, що володіє правосуб'єктністю, в межах якої він «виконує певні активні функції»⁴. Суб'єкти правовідносин, вказує А. Олійник, це індивіди чи колективи людей, котрі використовують свою правосуб'єктність у конкретних правовідносинах, здійснюючи суб'єктивні права і обов'язки, повноваження і юридичну відповідальність⁵. Під змістом правовідносин розуміється сукупність суб'єктивних прав і юридичних обов'язків суб'єктів даних правовідносин. У якості об'єкта правовідносин виступає можлива і необхідна поведінка суб'єктів. Зокрема, одні галузі права, визначаючи свій предмет, виділяють в якості загальної ознаки об'єкт правовідносин (цивільне, трудове право) інші – певний суб'єктивний склад учасників правовідносин (адміністративне, сімейне право). Виникають суперечки щодо галузевої належності будь-якої норми права: за суб'єктами правовідносин норма входить в одну галузь, за змістом прав суб'єкта – в іншу. Зокрема, в науці існує думка, що критерієм виділення галузей права є наявність самостійної відповідальності⁶. Зазначений недолік не раз відзначався в працях деяких вчених. Зокрема, Ц. Ямпольська підкреслює, що «деякі галузі виділяються за характером санкцій (наприклад, кримінальне право), інші – за суб'єктами (державна – у міжнародному праві) тощо. Вирішення зазначених питань має концептуальне значення для розбудови системи права. Зокрема, не відходячи від вищезазначених позицій щодо ролі предмета і методу правового регулювання як системоутворюючих факторів, необхідно підкреслити, що в основі визначення однорідності суспільних відносин повинен лежати один із елементів структури правовідносин.

Принцип взаємовиключення елементів системи права

Виходячи з філософської концепції розуміння системи права, її основним структурним елементом більшість учених визнають самостійну галузь права. У філософії «елемент» розуміють як об'єкт, що входить до складу певної системи і розглядається у її межах як неподільний⁷. Як елемент системи, галузь має певні ознаки, що дають змогу розглядати її в межах системи права як цілісного, неподільного і самостійного об'єкта. Проте відносини між елементом і системою відповідають відносинам частини й цілого. Це є підставою для ствердження факту самостійності та відокремленості одного елемента від іншого і також може бути використане при дослідженні кожного елемента як системи більш низького порядку. Зазначене філософське положення було використане О. Іоффе і М. Шаргородським, які виявили наступну особливість системи права: «... галузі, які входять до її складу, є взаємозалежними, водночас не дублюють а, навпаки, взаємовиключають одна одну». У цьому зв'язку вони справедливо стверджували, що «норма не може одночасно регулювати два різних види суспільних відносин або вмещувати два різних методи правового регулювання. Саме тому норма не може бути одночасно включена у дві різні галузі права»⁸.

На думку С. Алексєєва, комплексні галузі права – це «галузі, яким характерним є з'єднання різномірних інститутів профільюючих і спеціальних галузей»⁹. Визначаючи їх значення, автор наголошує: «Головне, що визначає їх оцінку в якості вторинних, комплексних, полягає у тому, що вони у сферах своїх відносин втілюють правові починання, які характерні для інших галузей, насамперед – базових: цивільного і адміністративного права, галузей процесуального права».

Інститути, які є елементами однієї системи (галузі права), додатково створюють іншу, нову систему (галузь права). Дана точка зору, на нашу думку, допускає використання одного елемента для конструювання не однієї, а ряду систем, що суперечить науковому обґрунтуванню поняття «система». Є. Киримова пропонує використовувати «комплексний», «змішаний» спосіб побудови системи права. Її підхід досить цікавий, оскільки, заперечуючи існування комплексних галузей права і стверджуючи, що «один і той же припис не може бути одночасно включений у дві різні галузі права», автор наполягає на тому, що всі правові інститути за предметно-галузевою ознакою можна класифікувати на галузеві й змішані. Галузеві інститути

«складаються з норм однієї галузі права, об'єднаних конкретним видом суспільних відносин... Інститути, що є галузевими, але містять у собі елементи, властиві іншій галузі права, одержали назву змішаних, прикордонних, багатогалузевих, комплексних тощо»¹⁰. Наприклад, інститут цивільного позову в кримінальному процесі.

Інститут цивільного позову в кримінальному процесі відрізняється від аналогічного інституту в цивільному процесі, має зовсім іншу сукупність основних елементів – правових норм, які визначають власний предмет позову, учасників правовідносин, підстави і порядок пред'явлення позову тощо, і не можуть одночасно входити в аналогічний цивільно-правовий інститут. Зокрема, ми маємо не один змішаний інститут, а два різних правових інститути, що входять до різних галузей права. Що стосується співвідношення трудового права з адміністративно-правовим інститутом здійснення нагляду за охороною праці, то незрозуміло, яким чином проявляється «змішаність» елементів. Єдине, що ми спостерігаємо, це взаємозв'язок і взаємозалежність усіх елементів однієї системи, що властиво будь-якій системі і відзначається більшістю вчених, які досліджують проблеми системи права. Як слушно зазначає Р. Халфіна, «основне, що характеризує галузь права, це її внутрішня єдність, що є підставою для єдності правового регулювання. Положення про комплексність, тобто про об'єднання в одній галузі регулювання різноманітних за змістом суспільних відносин, означало б відмову від об'єктивного наукового критерію системи права, заміну науково обґрунтованого критерію суб'єктивним розсудом»¹¹. Саме єдність предмета і методу правового регулювання, що визначає сутність кожної галузі права, повинно бути покладене в основу класифікації самих галузей і враховуватися при класифікації елементів нижніх рівнів. Якщо де-небудь допускається поєднання таких критеріїв, виявляються однорідні суспільні відносини і тотожні методи регулювання, що дає змогу говорити про об'єднання різних правових елементів у вигляді «змішаних», «комплексних» спільностей. Однак йдеться не про систему права, а про систематизацію норм права, законодавства тощо.

Виділення базису системи права

Такий принцип навряд чи викличе заперечення, тому що всі дослідники виділяють у системі права особливу, важливу роль конституційного (державного) права. Дійсно, конституційне право, будучи провідною, базовою галуззю системи права, визначає основні закономірності, загальні принципи права і механізм правового впливу практично на всі групи суспільних відносин. Воно задає характер і специфіку всіх інших галузей права, є «головним» стосовно інших структурних елементів. А це означає, що серед елементів системи права можна відзначити певну ієрархію, на основі якої й відбувається побудова системи вітчизняного права. Зокрема, така ієрархія елементів системи об'єктивно необхідна. Вона поширюється не тільки на відносини між базовою галуззю системи та іншими елементами, а й на відносини між останніми.

Як зазначалося, об'єктивними передумовами побудови системи права є існуючі суспільні відносини, що підпадають під правове регулювання. Той елемент системи права, який претендує на роль фундаменту, базису всієї системи, безумовно, повинен охоплювати практично всі або значну більшість таких суспільних відносин. Саме такою властивістю володіє конституційне право, норми й правові положення якого є основою і знаходять свій розвиток в інших галузях вітчизняного права.

Виділення підсистем приватного й публічного права

Один з римських юристів – Ульпіан, поділив право на публічне й приватне, при цьому стверджуючи, що публічне право має відношення до становища римської держави, а приватне – до користі окремих осіб. Такий поділ права отримав закріплення і є актуальним сьогодні¹². Як «рукотворне» явище, стверджують В. Селіванов і Н. Діденко, система права являє собою об'єктивно обумовлене цілісне утворення. Воно має певні взаємопов'язані складові, важливою властивістю яких є, зокрема, здатність змінювати свою внутрішню структуру під впливом зовнішніх факторів¹³. Творення системи права є передусім процесом розкриття об'єктивно існуючих закономірностей суспільного розвитку і свідомого впровадження їх у правову дійсність. Однією із головних теоретичних проблем у цьому плані є визначення складових цієї системи, усвідомлення їх взаємозв'язків тощо. Йдеться передусім про розмежування та взаємодію сфер приватного й публічного права, їх галузей, норм, інститутів тощо¹⁴. Як слушно зазначає М. Байтін, «у нових умовах розвитку права розподіл складових його норм по сполученню особливостей предмета і методу правового регулювання на норми публічного права і норми приватного права стає не тільки теоретично обґрунтованим, а й практично необхідним»¹⁵. Проводячи класифікацію галузей права С. Алексєєв наголошував на «загальному значенні» публічного й приватного права для трьох галузей права, які становлять його систему¹⁶. Автор відзначив, що «з перших стадій цивілізації (зокрема, з деякими розбіжностями в різних країнах) право розвивається у складі двох самостійних сфер – публічного й приватного права. Завдяки тому, що в будь-якому суспільстві існують державні і приватні інтереси, то розвинене право може існувати і розвиватися тільки при наявності двох відповідних сфер публічного й приватного права».

Інтерес, який виник до такої класифікації серед вчених правознавців, пояснюється тим, що тривалий час у Радянському Союзі повністю відкидалося існування окремої частини приватного права, право в цілому розглядається як єдиний публічний інститут, хоча поза соціалістичною системою його визначення було досить популярним. Як стверджує Р. Сивий, необхідно звернути увагу на те, що в основу зазначеного поділу, покладені наукові концепції, які можна поділити на: «матеріальні», які використовують для розмежу-

вання приватного права й публічного права категорії користі, мети, інтересу, суспільних відносин, юридичних відносин; «формальні», які вирізняють ці галузі права з позицій, зокрема, суб'єктивного складу учасників (свобода волевиявлення і наказ, автономія і влада, централізація і децентралізація), форм захисту, наслідків порушення права; «змішані», які є своєрідним синтезом перших двох і використовують як матеріальні, так і формальні критерії, наприклад: характер інтересу та суб'єктивний склад, метод правового регулювання та суб'єктивний склад правовідносин тощо¹⁷. Відтак, наголошує П. Рабінович, в об'єктивному юридичному – «позитивному» – праві України за посередництвом терміно-поняття «приватне» відображаються принаймні три групи якісно специфічних феноменів: ті, котрі становлять невід'ємну властивість, органічну належність тільки фізичних осіб (чи їх об'єднань); ті, які безпосередньо зачіпають індивідуальні інтереси таких осіб, зокрема споживаються ними для задоволення особистих потреб; ті, що не належать до власне суспільних (загальносуспільних), громадських чи до офіційно державних явищ¹⁸.

Отже, весь правовий масив можна розглядати за двома групами: право, що визначає: права приватних осіб і відносин між ними; статус публічних суб'єктів і реалізацію їх публічних повноважень.

У сучасній Україні в якості публічних суб'єктів можуть виступати тільки органи публічної влади, що реалізують державно-владні повноваження. Відповідно, ті галузі права, які «обслуговують» дані правовідносини, є публічними. Це конституційне, адміністративне, фінансове, кримінальне, кримінально-виконавче право тощо, а також усі процесуальні галузі права. Інші галузі права, що регулюють суспільні відносини за участю приватного суб'єкта, який діє у своїх власних інтересах, утворюють блок приватних галузей права.

Визнаючи важливість і значення такої класифікації, потрібно наголосити на наступному. Наявність такої класифікації не заперечує публічного характеру приватного права, оскільки воно є структурним елементом позитивного права. Виділення двох підсистем – приватного й публічного права – має досить умовний характер і орієнтований насамперед на визначення місця і ролі права в загальному механізмі правового регулювання.

Приватне право, що закріплює права й обов'язки людини, також забезпечується відповідним механізмом примусу щодо дотримання прав і обов'язків, однак, на відміну від публічного права, застосування примусу завжди пов'язане з одержанням згоди «постраждалого» суб'єкта або з його особистими активними діями щодо реалізації державного примусу. Таке положення дає нам змогу виявити особливість, що проявляється в домінуванні окремих функцій у системі приватного й публічного права.

Зокрема, для публічного права характерний прояв охоронної функції. Галузі права, де домінує охоронна функція права, завжди будуть мати публічний характер, тому що в силу власної юридичної природи безпосередньо пов'язані з реалізацією державного примусу. Що стосується тих галузей, де переважає регулятивна функція права, то серед них можна виділити як публічні, так і приватні галузі права.

Зазначена класифікація, на нашу думку, є найбільш доцільною. Її використання в сучасній вітчизняній системі права поставить під сумнів існування комплексних елементів системи права. Дійсно, галузі права, що включають у себе як приватні, так і публічні інститути, не будуть відповідати такому критерію. Це, на наш погляд, – ще один аргумент проти комплексності в системі права.

Виділення підсистем регулятивних і охоронних галузей права

Безумовно, вищезазначена класифікація допомагає позначити сутність і юридичний статус будь-якої галузі права. Однак, на наш погляд, не є достатньою, оскільки дає змогу говорити тільки про пріоритет правовідносин приватного або публічного характеру в галузі права. Зокрема, можна виділити ще один критерій класифікації, що допоможе позначити функціональну спрямованість і юридичну природу будь-якої галузі права – за пріоритетом функції права. Зазначена класифікація є умовною (як і будь-яка інша, застосована до системи права в цілому) і має наукове значення; будь-яка галузь права являє собою сполучення і використання всіх функцій права при впливі на суспільні відносини. У цьому розумінні ми згодні з тими вченими, які вважають, що всі галузі права і регулюють, і охороняють суспільні відносини. Проте використання будь-якої функції права дає змогу розглядати правові галузі за двома групами – з перевагою регулятивної або охоронної функції права. У правовій науці проводилися дослідження такого характеру, але лише стосовно норм, правовідносин і правових інститутів, зокрема: щодо класифікації правовідносин на регулятивні і охоронні вказували О. Іоффе і М. Шаргородський; щодо класифікації правових інститутів, залежно від функціональної ролі в правовому регулюванні суспільних відносин, на регулятивні і охоронні зазначали у своїх працях – В. Синюков, Є. Керимова, Н. Крестовська, Л. Матвеева, М. Цвік та ін. Зокрема, були спроби застосування зазначеного критерію до системи права. Н. Боброва зазначала: «Генетично в системі права паралельно розвивалися негативний (шляхом заборон) і позитивний (шляхом дозволів і приписів) способи правового регулювання. Негативний спосіб регулювання суспільних відносин у сполученні із установленням специфічних санкцій за їх порушення і специфічний режим застосування санкцій (що в сукупності визначає специфічне правове положення суб'єктів), здобуває автономне існування або як самостійна галузь (кримінальне право), або як галузевий чи функціональний інститут відповідальності – адміністративна, цивільно-правова, державно-правова, колгоспно-правова, міжнародно-правова, матеріальна, дисциплінарна відповідальність (останні два види різняться за функціональним критерієм)»¹⁹.

Досліджуючи системний характер юридичної відповідальності й виявляючи її структуру, Т. Зражевська визначає особливість розміщення даного явища в системі права: «... юридична відповідальність – елемент

системи більш високого рівня – охоронних відносин системи права в цілому»²⁰. Отже, розглядаючи право як систему, автор виділяє в її структурі самостійний елемент – охоронні відносини. П. Євграфов щодо класифікації права на дві функціональні підсистеми висловився, так: у структурі права «відокремлюються дві основні взаємозалежні субстанціонально-функціональні нормативні підсистеми: регулятивна і охоронна, у яких розкриваються генезис, композиція будови радянського права, його розподіл на матеріальне і процесуальне право, а останніх – на галузі, інститути та інші підрозділи, що представляють відповідні рівні структури права»²¹. Таким чином, можна констатувати, що в правовій науці намітилася тенденція дослідження права залежно від функціональної спрямованості правового регулювання суспільних відносин і виділення на цій основі галузей права з регулятивними або охоронними функціями. Це новий напрям для правової науки, тому потрібне глибоке осмислення даної класифікації і з'ясування місця й ролі кожної підсистеми права. На думку М. Байтіна, регулятивні норми, норми прямого регулювання, встановлюють (за наявності відповідних умов) вид і міру, що охороняються і гарантуються державою можливою і належною поведінкою учасників суспільних відносин, їх взаємні суб'єктивні права та юридичні обов'язки. С. Алексєєв назвав дві основні ознаки системи права і практично визначив початок її побудови. Зокрема, автор наголошував, що «у самому ядрі правової системи потрібно виділити юридичну першооснову – державне або конституційне право, а потім – три галузі: з одного боку, адміністративне і цивільне право – дві профілюючі галузі регулятивного плану... а з іншого боку – профілюючу галузь, націлену на виконання охоронних завдань, – кримінальне право»²². Зокрема, Є. Киримова, проводячи класифікацію правових інститутів відзначила: «Охоронні правові інститути... мають специфіку, що визначено їхнім зв'язком з юридичною відповідальністю, своєрідність юридичної відповідальності накладає свій відбиток на структуру й місце охоронних правових інститутів у структурі права»²³.

Отже, система права має наступну структуру: система – підсистема – галузь – підгалузь – інститут – норма. Зокрема, не можна просто перерахувати галузі права, потрібно позначити їх місце в підсистемі і у системі права в цілому, виявити їх взаємообумовленість та взаємовплив, а також дати кожній галузі права характеристику, що допоможе не тільки правильно побудувати сучасну систему права, а й прогнозувати появу можливих правових галузей та інститутів у майбутньому.

¹ Шебанов А. Ф. Система советского социалистического права. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1961. – 42 с.

² Савчин М. В. Порівняльне правознавство. Загальна частина: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 127–128.

³ Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРн України О. В. Петришина. – Х.: Право, 2009. – 584 с. – С. 244–245.

⁴ Иоффе О. С., Шаргородский М. Д. Вопросы теории права. – М.: Госюриздат, 1961. – С. 216.

⁵ Олійник А. Ю. Поняття нормативно-правового регулювання конституційної свободи та недоторканості людини // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ України. – 2000. – № 2 (8). – С. 82.

⁶ Круглый стол журнала «Советское государство и право». Система советского права и перспективы ее развития // Советское государство и право. – 1982. – № 6. – С. 97.

⁷ Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – М.: Политиздат, 1986. – С. 559.

⁸ Иоффе О. С., Шаргородский М. Д. Вопросы теории права. – М.: Юрид. лит., 1961. – С. 357.

⁹ Алексєєв С. С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 1999. – С. 46.

¹⁰ Киримова Е. А. Правовой институт: понятие и виды: Учебное пособие / Под ред. И. Н. Сенякина. – Саратов, 2000. – С. 26–27.

¹¹ Халфина Р. О. Право как средство социального управления. – М.: Наука, 1988. – С. 199.

¹² Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – С. 394.

¹³ Селіванов В., Діденко Н. Діалектика приватного та публічного в правовому регулюванні // Право України. – 2001. – № 11. – С. 15.

¹⁴ Шевченко Я. М. Проблеми сучасного цивільного і підприємницького права // Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи / За ред. Ю. С. Шемшученка. – К., 2001. – С. 432.

¹⁵ Байтин М. И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков). – Саратов: Саратовская гос. академия права, 2001. – С. 229.

¹⁶ Алексєєв С. С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 1999. – С. 46.

¹⁷ Сивий Р. Б. Основні критерії поділу позитивного права на приватне та публічне: порівняльний аналіз // Юридична Україна. – 2004. – № 8. – С. 46.

¹⁸ Рабінович П. Приватне й публічне у природному праві та українському законодавстві // Юридична Україна. – 2004. – № 6. – С. 31.

¹⁹ Круглый стол журнала «Советское государство и право». Система советского права и перспективы ее развития // Советское государство и право. – 1982. – № 6. – С. 105.

²⁰ Зражевская Т. Д. Ответственность по советскому государственному праву // Правоведение. – 1975. – № 1. – С. 81.

²¹ Круглый стол журнала «Советское государство и право». Система советского права и перспективы ее развития // Советское государство и право. – 1982. – № 6. – С. 86.

²² Алексєєв С. С. Частное право. – М.: Статут, 1991. – С. 253.

²³ Киримова Е. А. Правовой институт: понятие и виды. – Саратов, 2000. – С. 38–39.

Резюме

Шаганенко В. П. Принципи формування системи права.

У статті розглядаються основні аспекти принципів формування системи права. Інститути, які є елементами однієї системи (галузі права), додатково створюють іншу, нову систему (галузь права). Усесь правовий масив можна розглядати за двома групами права, що визначає: права приватних осіб і відносин між ними; статус публічних суб'єктів і реалізацію їх публічних повноважень. Предмет та метод правового регулювання, загальні принципи та положення, юридичні засоби регулювання у сукупності утворюють особливий юридичний режим регулювання для кожної галузі права.

Система принципів, що визначає формування системи права та її структури, включає зокрема, принципи: єдності класифікаційних критеріїв системи права; взаємовиключення елементів системи права; виділення базису системи права; виділення підсистем приватного й публічного права; виділення підсистем регулятивних і охоронних галузей права.

Ключові слова: система, принципи права, суб'єкт правовідносин, норма права, предмет і метод правового регулювання, підсистема, інститут, норма.

Резюме

Шаганенко В. П. Принципы формирования системы права.

В статье рассматриваются основные аспекты принципов формирования системы права. Институты, являющиеся элементами одной системы (отрасли права), дополнительно создают другую, новую систему (отрасль права). Весь правовой массив можно рассматривать по двум группам права, что определяет: права частных лиц и отношений между ними; статус публичных субъектов и реализацию их публичных полномочий. Предмет и метод правового регулирования, общие принципы и положения, юридические средства регулирования в совокупности образуют особый юридический режим регулирования для каждой отрасли права. Система принципов определяет формирование системы права и ее структуры, в частности, принципы: единства классификационных критериев системы права; взаимоисключение элементов системы права, выделение базиса системы права, выделение подсистем частного и публичного права, выделение подсистем регулятивных и охранительных отраслей права.

Ключевые слова: система, принципы права, субъект правоотношений, норма права, предмет и метод правового регулирования, подсистема, институт, норма.

Summary

Shaganenko V. The principles of the legal system.

This article discusses the main aspects principles of the legal system. The institutions that are part of a system (Law), in addition create another new system (area of law). All legal array can be considered in two groups of rights that specifies: – the right of individuals and relations between them – the status of public entities and implementation of public authority. Subject and method of regulation, the general principles and conditions, legal regulations of collectively form a special legal regime of regulation for each area of law. The system of principles governing the formation of the legal system and its structure, including principles: unity of classification criteria of law; mutual exclusion elements of the law, the basis of allocation of rights, the allocation of the subsystems private and public law, regulations and allocation of sub-branches of law enforcement.

Key words: System, Principles of Law, subject of legal, rule of law, the subject and method of legal regulation, subsystem, institute, norm.

Отримано 8.08.2013